

Heemtjdinghen

Heemtijsdinghen

Orgaan van de STICHTS-HOLLANDSE HISTORISCHE VERENIGING

Redactie: W.R.C. Alkemade, Woerden.
J.T. van Es, Kamerik.
L.Cl. M. Peters, Woerden.
Redactie-adres: Postbus 2178, 3440 DD Woerden.

Verschijsnt 4 x per jaar.

Verenigingsbestuur:

L.Cl.M. Peters	's Gravensloot 117, 3444 BJ Woerden, tel. 03480-13891	voorzitter
F.A.L. de Goederen	Linschoten	vice-voorzitter
Mw. Drs. G. Zeegers	Meerkoetlaan 3, 3444 BH Woerden, tel. 03480-14126	secretaris
C. Hamoen	Cortenhoeve 26, 2411 JM Bodegraven tel. 01726-11888	penningmeester
P.G. Knol	Oudewater	lid
Ir. W.J. Raven	Linschoten	lid
A.H. van Rooijen	Harmelen	lid
J. Schut	Driebruggen	lid
A.J. Straver	Woerden	lid

Gironummer penningmeester 330797

Bankrelatie: Rabo-bank Bodegraven, rek.no. 15.83.22.967.

Voor het aanmelden van nieuwe leden en adreswijzigingen wende men zich tot mevr. P.C.M. Kruijt-Brok, Marius Bauerstraat 32, 3443 HL Woerden, tel. 03480-19189.

Voor bestellingen van boekwerken en losse nummers van Heemtijsdinghen wende men zich tot mevr. A.L.M.M. Maessen-Jansen, Elzenlaan 14, 3442 HW Woerden, tel. 03480-15970.

Kosten abonnement Heemtijsdinghen/lidmaatschap f 25,- per jaar.

De verantwoording voor de inhoud van de artikelen berust bij de auteur.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen zonder toestemming van de redactie is niet toegestaan.

Regels voor het aanleveren van kopij kunnen bij de redactie worden aangevraagd.

Schotvarkens, een herberg te Barwoutswaarder

door W.R.C. Alkemade

Inleiding

In 1989 verscheen in dit tijdschrift een artikel over "De Roskam", de Rietveldse herberg op de hoek van de Zegveldse Uitweg en Rietveld¹. Veel mensen konden zich dit gebouw nog wel herinneren, omdat het pas in 1968 gesloopt werd. Minder mensen zullen zich de tapperij, die aan de andere kant van de Rijn, op Barwoutswaarder ter hoogte van huisnummer 73, tussen Rijn en dijk, stond en die in het schoutambacht en later de gemeente Barwoutswaarder een soortgelijke rol als "De Roskam" in Rietveld vervulde, nog voor de geest kunnen halen. Het cafeetje, dat in 1935 door brand verwoest werd, was toen al lang niet meer de welvarende en goedlopende taveerne, die hij in de achttiende en negentiende eeuw onder de naam "Schotvarkens" geweest was. In het hieronder volgende artikel wordt ingegaan op de historie van de herberg en zijn bewoners.

Van schoutswoning tot rechthuis

Barwoutswaarder en Bekenes was de officiële naam van het schoutambacht, dat gelegen was tussen Woerden en Nieuwerbrug ten zuiden van de Oude Rijn en waarvan het grondgebied globaal de gelijknamige polders besloeg.² Barwoutswaarder en Bekenes behoorden onder het baljuwschap van Woerden; de baljuw benoemde ook schout en schepenen. In 1724 kwam de ambachtsheerlijkheid, het lagere bestuursrecht, via verkoop door de Staten van Holland in handen van de familie Van der Win, die in dat jaar ook de heerlijkheid Rietveld en de Bree gekocht had.

Net als in Rietveld en de Bree was de belangrijkste bron van inkomsten tot in het begin van de twintigste eeuw de veeteelt; daarnaast werden al in de zeventiende eeuw stukken weiland afgegraven om klei te winnen voor het maken van dakpannen en stenen in de steenfabrieken onder Woerden. Ook in Barwoutswaarder stonden enkele pan- en steenfabrieken, de meeste aan de "Woerdense" kant van het gerecht, maar ook een heel oude op Bekenes, tegen Nieuwerbrug aan³. In 1666 kwam het voor rekening van de steden Woerden, Leiden en Utrecht aangelegde Jaagpad langs de Oude Rijn gereed. De markt- en trekschuiten gingen dagelijks verschillende keren heen en weer en vervoerden behalve vracht ook passagiers. De Hoge Rijndijk was vanouds al een belangrijke weg voor voetgangers en ruiters tussen Leiden en Utrecht en hun respectievelijke achterlanden.

De eerste vermelding van het pand, dat later als herberg dienst zou gaan doen, dateert van 1670. Op 14 juni van dat jaar krijgt Philips Jansz Camerick, schout van Barwoutswaarder en Bekenes, van Dijkgraaf en Hoogheemraden van het Groot-Waterschap van Woerden toestemming om een stukje van de Hoge Rijndijk af te graven om zo de afvoer van het regenwater nabij zijn woning op Barwoutswaarder, staande tussen de Rijn en de weg, te verbeteren⁴. Het is niet zeker of het huis toen al als herberg gebruikt werd. Wel kwam het voor, dat de schout van een klein plaatsje ook de plaatselijke tapperij bezat, waar het dorps- en het polderbestuur hun vergaderingen konden houden en openbare verkopeningen en verpachtingen konden plaatsvinden; omdat daarbij behoorlijk veel drank te verkopen was, sneed het mes voor de schout/herbergier zo aan twee kanten⁵.

Veel is er over de schout Philips Camerick niet bekend, behalve dat hij rond 1668 trouwde met Ariaentje Harmens Snel, weduwe van zijn kort daarvoor overleden voorganger Cornelis van Starveren. Als schout van Barwoutswaarder (en Rietveld) wordt hij tussen 1668 en 1672 vermeld; vermoedelijk is hij in laatstgenoemd jaar overleden.

Ariaentje Harmens Snel, nu voor de tweede keer weduwe geworden, werd de nieuwe eigenares van het huis. Ze is er waarschijnlijk blijven wonen met Geertruijd van Staveren, een dochter uit haar eerste huwelijk. In 1695 blijkt voor het eerst, dat haar woning een openbare functie gekregen heeft. Op 27 oktober 1695 wordt Ariaentje Snel in een notariële akte vermeld als “woonende in den Gereghthuyse van Barwoutswaarder en Bekenes”. In die akte verkoopt Ariaentje Harmens Snel het huis met inboedel voor 200 gulden aan haar dochter Geertruijd. De akte werd door de Woerdense notaris Willem Costerus in het huis zelf opgemaakt, waarbij ook een “specificatie” gegeven werd van de inboedel: twee bedden met dekens en linnengoed, koperen, tinnen en ijzeren vaatwerk, stoelen, banken, tafels en kasten⁶. Het feit dat het pand rechthuis geworden is en de vermelding van met name het vaatwerk en de banken en tafels wijzen er duidelijk op dat het ook al als herberg in gebruik was.

In 1700 overleed Ariaentje Snel. Haar schoonzoon Huijbert Rietkerke laat op 16 maart in het gerechtsboek van Barwoutswaarder aantekenen, dat hij haar een fatsoenlijke begrafenis zal geven, maar dat hij daarmee niet zonder meer als haar erfgenaam wil worden beschouwd: hij wilde kennelijk niet het risico lopen met een failliete boedel opgescheept te worden⁷.

“Een florizante en welgelegenen herberge”

Huijbert Rietkerke (ook wel Rietkerk) was een geslepen man. Twee jaar eerder, in 1698, was hij, afkomstig uit Zoeterwoude, met Geertruijd van Staveren getrouwd en had hij zich te Barwoutswaarder gevestigd. Van hem is zeker, dat hij als herbergier in het rechthuis optrad: op 30 april 1705 gaf het Groot-Waterschap hem als “hospes” (waard, herbergier) toestemming een “hijmelijkheit” boven een dijksloot nabij het rechthuis te maken en er wat notebomen en wilgen te planten⁸. Misschien wilden deftige passagiers van de trekschuit hun sanitaire stop op een wat minder primitieve wijze benutten: een heimelijkheid of toilet was hiervoor noodzakelijk.

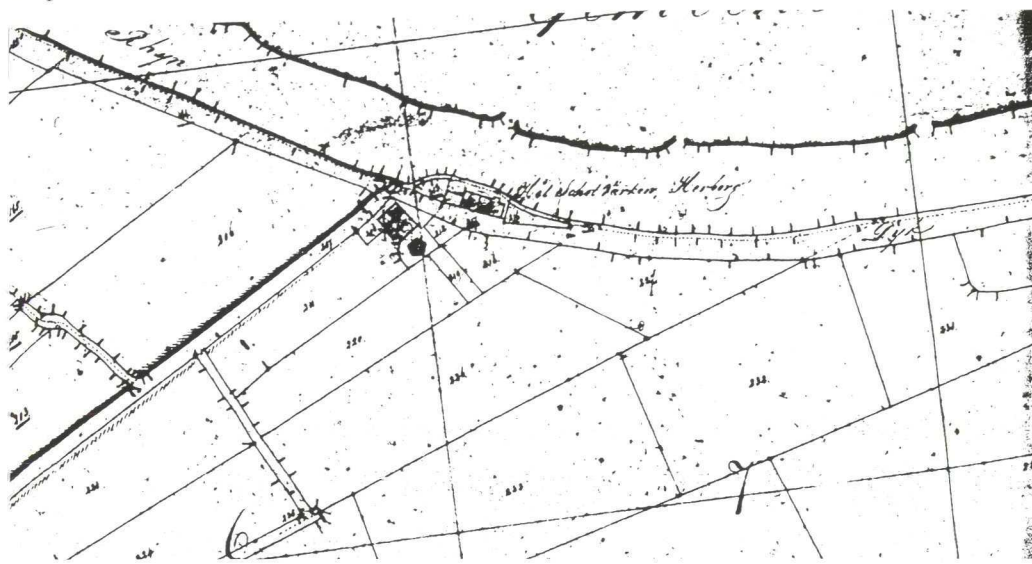
Na ruim 20 jaar besloot Huijbert Rietkerke de brui te geven aan het herbergierschap. Zijn vrouw Geertruijd was rond 1715 gestorven en hij was hertrouwd met een meisje Koning, een bekende naam uit het pan- en steenbakkerswereldje. Hij kocht in 1721 de steenbakkerij op Bekenes van Jan Schriek (in die jaren de grootste steenbakker van Woerden en omgeving)⁹ en begon een tweede, zeer succesvolle carrière als steenbakker.

Voor de herberg was al een gegadigde gevonden. Op 2 februari 1721 droeg Rietkerke het rechthuis voor schout en schepenen van Barwoutswaarder over aan Arij Bijl, een Woerdenaar, die meer dan veertig jaar hospes in het rechthuis zou zijn. Arij Bijl betaalde 600 gulden voor het pand¹⁰. Onder zijn beheer is de herberg er kennelijk op vooruitgegaan, want na zijn dood in 1763 werd het pand door zijn kinderen in het openbaar verkocht als “een schoone en welgelegen herbergh met een groote schuur daaraan annex, waarin vele stallingen voor paarden en koeijen zijn”¹¹.

Ondanks deze wervende tekst bracht het pand slechts 530 gulden op. De koper kwam van Lisse en heette Willem Rouwens. Hij en zijn vrouw Jannetje van Beek (Verbeek) hebben de herberg op dezelfde voet voortgezet tot hun overlijden in respectievelijk 1780 en 1781. Bij de dood van Jannetje van Beek werd het huis getaxeerd op 600 gulden¹² en op 4 april 1781 werd het pand voor 620 gulden aan Daam Spruijt, geboren en getogen op Barwoutswaarder, verkocht. Gezien de beschrijving moet Spruijt een prima koop gedaan hebben: een “hegt, sterk en wel doortimmerd huys en erve, zijnde een florizante en welgelegenen herberge, waarin veele jaaren de tappersneeringe met veel succes is gedaan en alsnog werd geëxerceert, met een grooten schuur voor koeijen en paarden en een thuyntje daaraan annex staande”¹³.

Daam Spruijt was in 1778 met Wijntje van Keulen uit Willeskop getrouwd. Het echtpaar zette de herberg voort, aanvankelijk op dezelfde succesvolle wijze als hun voorgangers. De situatie werd echter na de val van de Republiek in heel Nederland minder gunstig en misschien is al tijdens het leven van Daam Spruijt de terugloop van de herberg begonnen; hij moest al eens honderdvijftig gulden lenen van de Nieuwerbrugse timmerman Willem van der Starre¹⁴. Na het overlijden van

Daam Spruijt in oktober 1807 kreeg zijn weduwe echter met grote problemen te kampen. In april 1808 moest Wijntje van Keulen honderd gulden lenen van Kornelis de Wolf uit Woerden; de herberg werd hierbij als onderpand gesteld¹⁵. Kort daarna hertrouwde Wijntje van Keulen met Frederik Stolwijk, een wat duistere figuur, die zich direct als mede-eigenaar liet registreren in de dorpsadministratie van Barwoutswaarder.

De bovenste afbeelding toont een fragment van de kadastrale minuutplan van Barwoutswaarder uit 1832, waarop Schotvarkens is afgebeeld. Het perceel is nog te onderscheiden op de huidige huisnummerkaart van Woerden (de onderste afbeelding); de bebouwing is verdwenen.

In 1810 kreeg het herbergiersechtpaar de volgende economische tegenvaller te verwerken: het schoutambacht Barwoutswaarder-en-Bekenes werd opgeheven om op te gaan in de "mairie" Waarder. Een eigen rechthuis had Barwoutswaarder nu niet meer nodig en de financiële voordelen die de status van rechthuis aan de herberg bezorgde kwamen daarom te vervallen. Misschien wel ten gevolge daarvan moesten Stolwijk en zijn vrouw kort daarna opnieuw honderd gulden lenen, ditmaal van Aalbert Kromwijk op Barwoutswaarder¹⁶.

Het mocht echter niet baten: het ene gat moest met het andere gestopt worden. In uiterste nood wendde Frederik Stolwijk zich tot zijn familielid Cornelis Stolwijk, arbeider te Aalsmeer, die zich bereid verklaarde de inventaris van de herberg over te nemen en die vervolgens weer aan het echtpaar te verhuren. Op 1 april 1814 werd dit voor notaris Bredius te Woerden officieel vastgelegd. Voor tachtig gulden nam Cornelis de volgende zaken over: een tweepersoons-bed, twee tafels, acht stoelen, twee gordijnen, twee kasten, twee spiegels, zes schilderijtjes, twee ijzeren potten, een koperen en een blikken koffieketel, een koperen waterketel, 36 stuks Delfts blauw vaatwerk van verschillend formaat, kop-en-schotels, vaatwerk, kandelaars, glaswerk en een grote tafel. Vervolgens werd deze herberginventaris voor een periode van negen jaar aan Frederik Stolwijk en Wijntje van Keulen verhuurd¹⁷.

De huurperiode bleek erg optimistisch geschat. Nog geen week later, op 5 april 1814, werd de herberg door notaris Bredius in openbare verkoop gebracht: de eigenaars konden het niet meer bolwerken.

De naam Schotvarken(s)

Bij deze openbare verkoop krijgt de herberg voor het eerst de naam; waaronder hij later bekend geworden is. Tot 1810 hoefde er kennelijk geen naam gegeven te worden: de tapperij stond algemeen bekend als het Rechthuis. In 1814 is er wel een naam, die in de veilingvoorwaarden genoemd wordt: een 'huizinge, schuur, erve en tuin, zijnde een herberg, genaamd Schotvarkens, het voormalig regthuis'¹⁸.

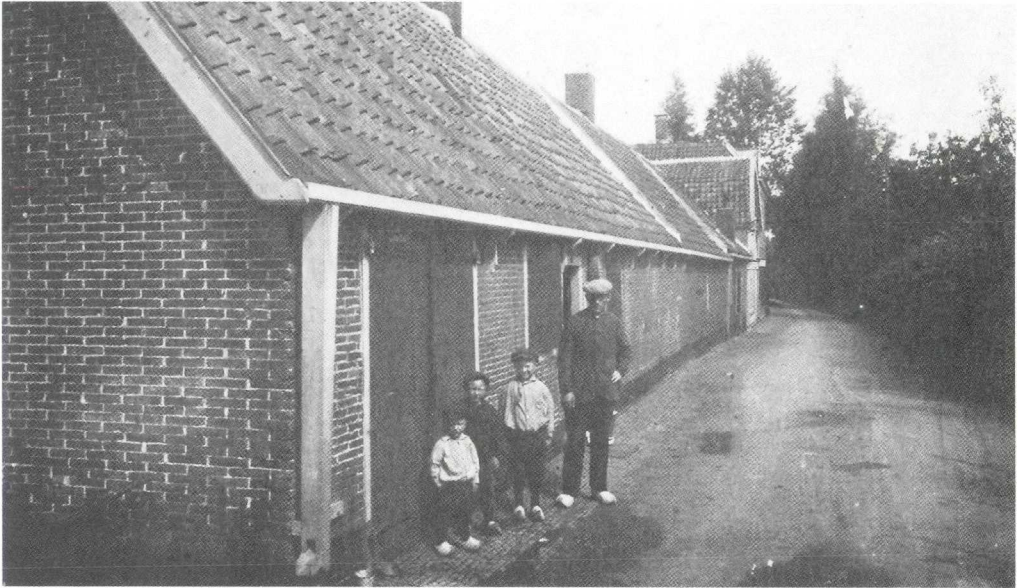
De naam Schotvarkens (later afwisselend ook Schotvarken of Schotsvarken) is niet eenvoudig te verklaren: verschillende opvattingen doen hierover de ronde. Bekend is het verhaal, dat Johannes van Rooijen, een slachter en varkenskoopman, die in de buurt woonde, de varkens voor het eigenlijke slachten een pistoolschot toebracht om ze te bedwelmen¹⁹. De verklaring klinkt redelijk, ware het niet dat Van Rooijen pas rond 1900 actief was, terwijl de naam al in 1814 gebruikt werd. Een andere verklaring is nog origineler. Een walvisvaarder zou zich, aldus de overlevering, na zijn carrière ter walvisvaart gevestigd hebben als kastelein in Barwoutswaarder. Als uithangbord voor zijn herberg beschilderde hij het schouderblad van een walvis en dit schouderblad bevindt zich tegenwoordig in het Woerdense Stads museum; de tekst en afbeelding zijn echter te onduidelijk om er maar iets op te kunnen onderscheiden. De walvisvaarder zou, opnieuw volgens de overlevering, tijdens zijn reizen ook zeehonden of walrussen gezien hebben. Hij kende deze dieren niet en vond ze op varkens lijken, die op ijsschotsen door de zee dreven. Terug in het vaderland schilderde de walvisvaarder deze "schotsvarkens" op het uithangbord. Ook voor deze naamsverklaring is echter geen enkel deugdelijk bewijs voor handen.

Schotvarkens: van herberg tot buurtschap

Op 5 april 1814 werd de herberg Schotvarkens voor 425 gulden verkocht aan de gebroeders Arie en Aalbert Kromwijk te Barwoutswaarder. Of de broers, die tot de rijkste landbouwers van Barwoutswaarder behoorden, ooit serieus van plan geweest zijn een herberg te drijven valt ernstig te betwijfelen. Zes weken later, op 17 mei, deden ze Schotvarkens voor 475 gulden weer van de hand²⁰, zodat ze er elk 25 gulden aan over hielden. De nieuwe herbergier was een boerenknecht uit Waarder, die het landarbeidersleven kennelijk beu was: Cornelis Vink. Negen jaar bleef hij als herbergier werkzaam, vervolgens verkocht hij de herberg weer om in Bodegraven een boerenbedrijf te beginnen. Schotvarkens moet in zijn tijd weer uit het dal gekrabbeld zijn, want de geld-

som, die Vink op 5 september 1823 voor de herberg ontving, was 900 gulden²¹.

Van 1823 tot 1860 was Schotvarkens eigendom van de familie Hamerling. De koper in 1823 was de Leidse wolkammer Joseph Hamerling, die zestien jaar als kastelein optrad in de herberg, tevens gemeentehuis van Barwoutswaarder. In 1818 was namelijk een einde gekomen aan de samenvoeging met Waarder en was Barwoutswaarder weer een zelfstandige gemeente geworden. De secretarie van Barwoutswaarder (in combinatie met Rietveld en Waarder) was in Woerden gevestigd, maar de raadsvergaderingen en openbare zittingen van ambtenaren als die van de Burgerlijke Stand en de gemeente-ontvanger vonden in de gemeente zelf plaats. Tot 1935 betaalde het gemeentebestuur jaarlijks een bedrag voor het huren van een kamer met uitzicht op de Rijn-dijk voor deze zittingen: de kastelein moest volgens de daarvoor opgemaakte contracten ook zorgen voor verlichting en verwarming, voor het schoonhouden van de ruimte en later ook voor het verstrekken van koffie tijdens de raadsvergaderingen²².

Het buurtje Schotvarkens rond 1910. Helemaal achteraan stond het café met raadzaal van Barwoutswaarder. Op de voorgrond de slachter Johan van Rooijen met zijn kinderen.

Tot 1828 bedroeg de vergoeding, die de gemeente aan de kastelein verstrekke, 50 gulden per jaar. Dat was een hoog bedrag met het oog op de weinige keren dat de gemeenteraad en ambtenaren van de kamer gebruik maakten. Joseph Hamerling vond het echter te weinig en toen hij hoorde dat zijn collega Pieter Heij, die een kamer in de dorpskerk van Waarder verhuurde aan het bestuur van die gemeente, een verzoek had gericht aan het provinciaal bestuur van Zuid-Holland om verhoging van de huursom, ging ook hij tot actie over. Hij schreef in september 1828 een verzoek aan Gedeputeerde Staten om het gemeentebestuur op te dragen meer te betalen voor het gebruik van de kamer: het feit dat Schotvarkens het Barwoutswaarders gemeentehuis was bracht veel extra werk met zich mee... Het verzoekschrift kwam via Den Haag bij burgemeester C.J. Bredius terecht, die bij missive van 30 september laconiek reageerde. Volgens Bredius was Schotvarkens helemaal niet officieel het gemeentehuis zoals het vroeger wel officieel Rechthuis was geweest; er waren wel meer kroegen in Barwoutswaarder, dus als Hamerling problemen had,

dan ging het gemeentebestuur wel naar een andere gelegenheid²³. En daarmee kon Joseph Hamerling (net als zijn Waarderse collega) zijn huurverhoging wel vergeten. Sterker nog, de vergoeding voor de raadkamer ging acuut omlaag tot 18 gulden per jaar en dan mocht hij nog blij zijn dat de gemeente hem de klandizie gunde. Onder zijn opvolgers werd de huurprijs in de loop der jaren wel weer opgetrokken: in 1860 was het dertig gulden, in 1900 honderd gulden en in het laatste jaar, 1935, betaalde de gemeente 160 gulden voor de raadkamer²⁴.

Onder het kasteleinschap van Joseph Hamerling veranderde Schotvarkens aanzienlijk. Het is niet onmogelijk, dat hij de oorspronkelijke herberg sloopte en een nieuw huizenblok neer liet zetten, waar naast de herberg, ook vier woonhuisjes en een schuur ontstonden. Toen Joseph Hamerling de herberg op 15 januari 1846 aan zijn zoon Johannes verkocht, die al enige jaren de zaak beheerde (Joseph en zijn vrouw waren in 1839 naar Woerden verhuisd) ontving hij voor dit gehele complex 1400 gulden²⁵.

Waar Joseph Hamerling het herbergierschap nog als hoofdberoep beschouwde, was dit voor zijn zoon Johannes nog maar een bijkomende activiteit. Hij was in de eerste plaats koopman, winkelier en "negotiant": het verkopen van koffie en een borreltje was maar één van zijn werkzaamheden. Later begon hij ook nog een wagenmakerij, terwijl zijn broer Jacobus Hamerling in een van de bijgebouwen een smederij dreef. De bestaansmogelijkheden van de herberg waren teruggelopen: het reizigersverkeer was verminderd, omdat sinds 1820 aan de andere kant van de Rijn de "Koninklijke Straatweg" tot stand was gekomen, die de Hoge Rijndijk als hoofdweg beconcurrerde. In de negentiende eeuw nam ook het trekschuitverkeer snel af en voor de pan- en steenbakkers in het oostelijk deel van Barwoutswaarder en in Bekenes lag Schotvarkens net iets te ver uit de slinger. Misschien was de klandizie van het gemeente- en de polderbesturen de enige reden om de tapperij nog in stand te houden.

In 1858 overleed Johannes Hamerling; zijn weduwe Jannigje Kuehn en haar kinderen lieten het complex Schotvarkens (het geheel werd al niet meer als herberg aangeduid) op 27 januari 1860 veilen. Het werd voor 3285 gulden verkocht aan de veehouder Johannes Verkleij te Barwoutswaarder²⁶.

De laatste jaren

Johannes Verkleij heeft geprobeerd de herbergfunctie weer wat op te vijzelen. Hij beschouwde het herbergierschap als zijn hoofdberoep en speelde slim in op de mogelijkheden die geboden werden. En soms had hij geluk, zoals in 1861. Jacobus Hamerling, de smid en broer van de vorige kastelein, gaf kennelijk de voorkeur aan zijn eigen drankvoorraad in plaats van die van zijn buurman. Op 7 maart 1861 werd hij echter door een belastinginspecteur bezocht, die in de smederij ongeveer 20 liter gedestilleerd met een alcoholpercentage van 86% aantrof, waarover Hamerling geen accijns had betaald. De drank werd in beslag genomen, Hamerling werd door de Leidse rechtbank tot twee dagen cel veroordeeld en toen op 8 augustus de buit in het openbaar verkocht werd door de plaatselijke veldwachter en deurwaarder Maurits Blonk kon Verkleij zich voor een tientje de eigenaar noemen²⁷.

Het verlangen naar zijn oude beroep van veehouder bleek voor Johannes Verkleij na een aantal jaren toch te sterk. In 1873 verkocht hij zijn Barwoutswaardse bezittingen om weer te gaan boeren op Rietveld. Die bezittingen bestonden, aldus de koopakte van 11 maart 1873, nu uit een huis met een inrijstal, zes woningen, twee pakhuizen en een koestal, en waren gelegen "aan Schotvarken"²⁸. De naam Schotvarken(s) was nu overgegaan op het hele buurtje, dat rondom de tapperij was ontstaan. Voor 5000 gulden werd de Bodegraafse klompenmaker Joannes van Riet (ook wel van 't Riet) de nieuwe eigenaar.

Onder Joannes van Riet beleefde Schotvarkens zijn laatste bloeiperiode. Hij voorzag de nu tot café verworpen herberg van een biljart en wist daarmee een klantenkring te binden. In 1883 renoveerde hij het hele complex²⁹. Behalve uit het café had Van Riet inkomsten uit een winkeltje, dat hij en zijn vrouw in een van de andere pandjes dreven. In 1906 werd, na het overlijden van Van

Riet's tweede vrouw Johanna Zoet, de boedel beschreven en getaxeerd. In de gelagkamer bevonden zich toen vijf tafels met 24 stoelen, een kachel, een klok, drie hanglampen, divers glaswerk, drie schilderijen en het genoemde biljart met toebehoren: de totale waarde van dit alles bedroeg nog geen zestig gulden, hetgeen enige twijfel rechtvaardigt over de wijze van taxatie. De waarde van het pand werd aanzienlijk hoger geschat op 7000 gulden³⁰.

Na bijna veertig jaar hield Joannes van Riet het op Schotvarkens voor gezien. Hij verkocht op 3 juni 1912 voor 10.500 gulden het woning- en pakhuiscomplex aan de Lopikse beurtschipper en koopman Dirk Nap³¹.

Dirk Nap bestierde het koffiehuis, zoals het pand nu genoemd werd, zonder veel grote veranderingen en problemen. Hij woonde zelf in een van de huizen; in het pand naast zijn huis dreef hij een kruidenierswinkel. Naast die winkel stond het café en daarnaast stond het huis, dat door de gemeente als raadkamer gebruikt werd.

Op 31 oktober 1935 kwam er abrupt een eind aan de geschiedenis van Schotvarkens.

Om tien uur 's avonds ontstond er, vermoedelijk door kortsluiting, brand in een van de huisjes van het complex. Dit huisje stond leeg, zodat de brand zich ongemerkt kon uitbreiden naar het naburige huis, de woning van Nap. Dat stond weldra, mede door de sterke wind, ook in lichterlaaie en vervolgens verspreidde het vuur zich naar de kruidenierswinkel, het café en het raadhuis. Met de gebrekkige gemeentelijke handbrandspuiten was het bluswerk een hopeloze zaak en ook de snel opgeroepen brandspuit van Nieuwerbrug kon weinig meer uitrichten. Toen burgemeester Brunt en zijn wethouders ter plekke aankwamen was er geen gevaar meer voor de nabijgelegen panden en zelfs een leek kon zien, dat er niets meer te redden was: de motorbrandspuit van Woerden werd al niet eens meer te hulp geroepen. De volgende dag was er nog slechts een rokende puinhoop. Er waren geen slachtoffers gevallen, maar volgens de krant was de kastelein annex kruidenier Nap laag verzekerd³². Misschien is het complex om die reden niet meer herbouwd.

Tegenwoordig, ruim zestig jaar later, herinneren slechts een opvallende met gras begroeide open plek tussen Rijn en dijk en een paar oude verhalen aan Schotvarkens.

Wellicht draagt ook dit artikel bij tot de herinnering aan een bijzonder stukje Barwoutswaarder...

VOURZEE IN BARWOUTSWAARDER

DE BRANDWEER MACHEELOOS

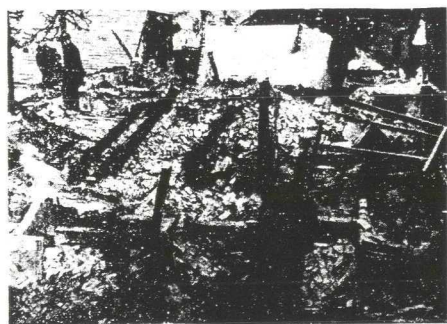
Huizenrij in asch

Kortsluiting de oorzaak?

BARWOUTSWAARDER. — Een brand van ongekende afmeting heeft donderdagavond alhier twee woonhuizen, een winkel, een café en het gemeentehuis volkomen in asch gelegd. Het vuur ontstond door het niet toe-gehalen onbekende oorzaak in een leegstaande woning midden in een rij huizen. Dit huis was eigendom van den heer D. Nap, wiens woning direct aan het huis grenst. Door den hevigen wind wakkerde het vuur binnen zeer korten tijd zoo snel aan, dat weldra ook het woonhuis van den heer N. in lichterlaaie stond. Van hier sloegen de vlammen over naar het naast het woonhuis gelegen pand: een kruidenierswinkel, eveneens eigendom van den heer N. Niet alleen de hevige wind was oorzaak dat het vuur in een zoo korten tijd met een dergelijke

vlak voor staat, kan men dus zien, hoe het vuur hier heeft luts gewonnen. Van na vier minuten de tijd als niets meer over alles hier geheel en al in puin, zelfs de muren staan niet meer over. Zonder moeite en goddeloos laten liggen dwars door de ruine van wat eens een gemeentehuis, een café en eenige woonhuizen was, en nu deze ruine sligten nog altijd dikke rookwolken op, ten bewijze, dat daaronder nog altijd het vuur heest; eenige lieden zijn dat ook nog nogge om met brandweeremmerjes water, dat zij in den Rijn putten, over het smeltende vuur uit te goeten. Want de oorzaken waarin de brand heeft gewoeld, staat niet den architect aan den Rijn, zodat er water genoeg was om den brand te blusschen, maar de kwestie was, dat de spuit ongeveer een uur na het uitbreken van den brand op het terrein arriveerde.

Men moet namelijk weten, dat hier drie gemeenten aan elkaar grenzen, te weten Waarder, Nieuwveerburg en Barwoutswaarder, te zamen een vrij grootte afgezonderd vermaakt. Zij respectievelijk onder een burgemeester, den heer P. J. Brunt, die hedenmorgen nog op het terrein van den brand aanwezig was, en met wien wij eenige oogenblikken een onderhoud mochten hebben. Hij vertelde ons, dat reeds gisteravond om 10 uur de bewoners aan den overkant van den Rijn langs den Bilsstraatweg ook vijf een der huizen hadden zien koken, en kort daarna lieken er interduid vuur te woelen in het middele-luts van het complex, een luts, dat onbekend was; toen waren

zich coöperatief een beter brandblusapparaat aan te schaffen, of, zooals in de provincie Utrecht, een onderlinge hulpverleening te organiseren? Want niet de onderwetsche handspuiten, die hier dienst hebben gedaan, bereikt men niets. Men mag nu nog van zulk sproken, dat het vuur ontstaan is in het middeleste perceel, maar ware de brand bezonnen in het eerste huis, dan was het geheel complexe woningen en pakhuis door de vlammen geworden.

verzaam is bij een begrafenisonder-neming!
Het hof zal 13 November arrest wijzen!

OPGELEGDE SCHEPEN IN DE VAART

AMSTERDAM, 30 October. — Van de tien of twaalf vrachtschepen van de Kon. Ned. Stoomboot Mij. welke geruimen tijd ongelegd zijn geweest — verleden jaar waren het er nog ongeveer twintig — zijn er op het oogenblik een vierstal, w.o. de „Amsterdam“, het groot-

De b

De vij

Vier verdael wegens der het echtj in Fe

De moord o] Ve

DEN BOSCH, wordt de vijfde rondissenste gehouden ter be den der Oesche toeloop van het paleis van justi groeter dan ooit sijn die voor 1 verklaren.

Het eerst wo tegen den 23-ja 25-jarigen opper ten, den 20-jari W. de Bie en ver A. J. Hen Soep, ter zake van 20 op 21 gelyeden 200 hoo het zochten.

Fragment uit het Weekblad voor Woerden etc. d.d. 2 november 1935 betreffende de brand bij Schotvarkens.

Bijlage

Lijst van herbergiers³³

- 1698-1721 Huijbert Engelsz **Rietkerke**
gedoopt NH 11-11-1674 Leiderdorp
begraven 12-12-1741 Waarder
gehuwd met 1. Geertruijd van Staveren (ovl. voor 1714)
2. Neeltje (de) Koning (ovl.)
- 1721-1763 Arij Elbertsz **Bijl**
gedoopt NH 19-11-1683 Woerden
overleden 13-01-1763 Barwoutswaarder
gehuwd met 1. Lijsbeth Jans van der Kroeg (ovl. voor 1713)
2. Rachel Jans Gelderblom
geboren te Kamerik
begraven 06-03-1756 Waarder
- 1764-1780 Willem **Rouwens**
gedoopt NH 11-12-1735 Lisse
ovl.aang. 07-08-1780 Barwoutswaarder
gehuwd met Jannetje van Beek (Verbeek)
geboren te Rietveld
overleden 30-12-1780
- 1780-1807 Daam **Spruijt**
gedoopt RK 12-02-1738 Woerden
begraven 24-10-1807 Waarder
gehuwd met 1. Lijsbeth van Leeuwen
gedoopt RK 19-11-1744 Zwammerdam
ovl.aang. 02-10-1777 Barwoutswaarder
2. Wijntje van Keulen
(volgt hierna)
- 1808-1814 Wijntje van **Keulen**
gedoopt RK 21-07-1754 Montfoort
overleden 21-03-1815 Waarder
gehuwd met 1. Daam Spruijt
2. Frederik Stolwijk
- 1814-1823 Cornelis **Vink**
geboren 15-01-1778 Jaarsveld
overleden 18-07-1873 Bodegraven
gehuwd met Maria Kasbergen (Kersbergen)
gedoopt NH 05-12-1779 Oudewater
overleden 24-03-1846 Bodegraven

- 1824-1839 Joseph **Hamerling**
geboren 17-04-1779 Leiden
overleden 14-04-1867 Woerden
gehuwd met Margrieta Harteveld
geboren 23-11-1780 Leiden
overleden 23-02-1857 Woerden
- 1839-1858 Johannes **Hamerling**
geboren 10-05-1804 Leiden
overleden 03-10-1858 Barwoutswaarder
gehuwd met 1. Johanna Petronella Sersel
geboren 20-04-1806 Coevorden
overleden 23-06-1841 Barwoutswaarder
2. Jannigje Kuehn
(volgt hierna)
- 1858-1860 Jannigje **Kuehn**
geboren ..-09-1811 Barwoutswaarder
overleden 27-06-1866 Woerden
gehuwd met Johannes Hamerling
- 1860-1873 Jo(h)annes **Verkleij**
geboren 27-04-1826 Rietveld
overleden 03-11-1892 Rietveld
gehuwd met Catharina van den Berg
geboren 11-03-1837 Linschoten
vertrokken naar Gouda, 1906
- 1873-1912 Joannes van **Riet** (van 't Riet)
geboren 02-10-1837 Aarlanderveen
vertrokken naar Gouda, 1915
gehuwd met 1. Cornelia de Kruijf
geboren 22-02-1847 Maarssen
overleden 15-09-1886 Barwoutswaarder
2. Johanna Zoet
geboren 07-09-1852 Linschoten
overleden 20-09-1905 Barwoutswaarder
- 1912-1935 Dirk **Nap**
geboren 05-09-1876 Kamerik
overleden 16-08-1944 Barwoutswaarder
gehuwd met Anna Elisabeth van Harten
geboren 24-01-1879 Breukelen-Nijenrode
overleden 14-05-1923 Barwoutswaarder

Noten:

1. Alkemade, W.R.C., 'De Roskam, een herberg te Rietveld' in: *Heemtijsdinghen*, jg. 25 (1989), p. 38-47.
2. Voor meer informatie over de geschiedenis van het ambacht Barwoutswaarder: Alkemade, W.R.C. *Inventarissen van de archieven van de gemeenten Barwoutswaarder, Waarder en Rietveld* (Woerden, 1986), p. III-VII.
3. Zo wordt er al in 1697 melding gemaakt van een steenplaats te Barwoutswaarder, eigendom van de medicinae doctor Henricus van Swieten in het Register van consenten etc. van Dijkgraaf en Hoogheemraden van het Grootwaterschap van Woerden (Streekarchief Rijnstreek, Archief Groot-Waterschap van Woerden (GWW), invnr. E5-2, folio 134); vermoedelijk is dit dezelfde als de steenplaats Het Smitswerk van Mattheus Fek, vermeld in 1723 (Archief GWW, invnr. E5-3, folio 175). De steenfabriek op Bekenes wordt in verschillende bronnen, o.a. de doop- en begraafboeken van Waarder, aangeduid als de "kalk(h)oven"; hieruit ontstond in de 19e eeuw de steenfabriek van Snel, later van Mijnlieff ter plaatse van de huidige houthandel M. v.d. Berg.
4. GWW, invnr. E5-1, folio 107.
5. De combinatie schout-herbergier bestond in de zeventiende eeuw onder meer te Waarder (Aalbert Rooseboom, circa 1675-1695) en Sluipwijk (Wouter Eno, circa 1680-1700).
6. Streekarchief Rijnstreek, Notarieel Archief Woerden (NAW), notaris Wilhem Costerus, invnr. 8571/14.
7. Streekarchief Rijnstreek, Oud-rechterlijk archief Barwoutswaarder (ORABww), invnr. 2, folio 3.
8. GWW, invnr. E5-2, folio 255.
9. NAW, notaris Dirk Swartendijk, invnr. 8594/9.
10. ORABww, invnr. 4, fol. 8v.
11. ORABww, invnr. 4, fol. 197.
12. ORABww, invnr. 5, fol. 37.
13. ORABww, invnr. 5, fol. 37v.
14. NAW, notaris mr. Jacobus Bredius, invnr. 8779/64.
15. ORABww, invnr. 6, fol. 25v.
16. ORABww, invnr. 6, fol. 26v.
17. NAW, notaris mr. Jacobus Bredius, invnr. 8779/65-66.
18. NAW, notaris mr. Jacobus Bredius, invnr. 8779/72.
19. Onder andere in: Mooij, Kees en Ton *Woerden in Beeld* (Woerden, 1982), foto 101.
20. NAW, notaris mr. Jacobus Bredius, invnr. 8779/117.
21. NAW, notaris Jan Gijsbert Schuak, invnr. 8773H/36.
22. Streekarchief Rijnstreek, Gemeente-archief Barwoutswaarder (GABww), invnr. 270.
23. GABww, invnr. 67 (ingekomen stukken, 1827-1831) en 70 (missivenboek, 1825-1829).
24. Zie noot 22.
25. NAW, notaris Wouterus Adrianus van Zijst, invnr. 14 akte 1203.
26. NAW, notaris Wouterus Adrianus van Zijst, invnr. 28 akte 3749.
27. GABww, invnr. 414.
28. NAW, notaris Simon Lagerweij, invnr. 64 akte 4216.
29. Dit blijkt onder andere uit de verzameling kadastrale leggers van Barwoutswaarder en uit het register van aangifte van bouw, verbouw en sloop van gebouwen ten behoeve van de heffing van de grondbelasting, 1871-1884 (GABww, invnr. 365).
30. NAW, notaris mr. George Hendrik Fuhri Sneathlage, invnr. 1, akte 5631.
31. NAW, notaris mr. George Hendrik Fuhri Sneathlage, invnr. 7, akte 7051.
32. Streekarchief Rijnstreek, *Weekblad voor Woerden etc.*, 2 en 6 november 1935.
33. De biografische gegevens van de herbergiers zijn gebaseerd op de doop-, trouw- en begraafboeken, de registers van de Burgerlijke Stand en de bevolkingsregisters van Barwoutswaarder, Woerden, Waarder e.o., welke zich voor het grootste gedeelte bij het streekarchief Rijnstreek te Woerden bevinden.

Het timmermansgilde te Woerden, 1725-1798

door C. Hamoen

Inleiding

In de vergadering van schout en schepenen van Woerden de dato 19 oktober 1725 werd, met goedkeuring van de vroedschap, de Gildebrief of Ordonnantie van het "Timmerluyden, Metse-laars, Raademakers, Schrijnwerkers, Wieldrayers, Schaave- en Boorhoutmakersgilde" vastge-steld.¹ Over het algemeen zijn dergelijke vaststellingen niet zo bijzonder, maar het hier ge-noemde besluit is dit voor de geschiedschrijving van het Woerdense gildewezen wel. Er is name-lijk over de Woerdense gilden maar weinig bekend.

Het gildewezen was al honderden jaren oud en over zijn hoogtepunt heen op de dag dat het bo-vengenoemde gilde werd ingesteld.² Het "timmermansgilde", zoals we dit gilde voor "bouwvak-kers" verder zullen noemen, heeft zijn 75-jarig bestaan dan ook niet kunnen vieren. Na de komst der Fransen en de oprichting van de Bataafse Republiek werd er op nationaal niveau op 23 april 1798 een staatsregeling, de Constitutie, opgesteld, waarvan artikel 53 luidde: "Bij aanneming van de staatsregeling worden vervallen verklaard alle gilden, corporatiën of broederschappen van neringen, ambachten of fabrieken. Ook heeft ieder burger, in welke plaats woonachtig, het recht om zoodanige fabriek of trafiek op te richten of zoodanig eerlijk bedrijf aan te vangen als hij verkiezen zal."

Het timmermansgilde is, voor zover valt na te gaan, het op één na jongste gilde van Woerden. Op 17 april 1788 vroegen vier smeden nog om de instelling van een smidsgilde; dit werd een week later, op 24 april 1788, goedgekeurd.³

De vraag dringt zich op of de ambachtslieden vóór 1725 niet georganiseerd waren. Het lijkt nau-welijks voorstelbaar dat een groep van op dat moment ongeveer dertig personen niet in een gilde-verband was opgenomen. Mogelijk zijn enigen bij een ander gilde opgenomen geweest; hiervoor zou het volgende kunnen pleiten. De timmerman Arie van Zelms ontving op 14 september 1786 tien stuivers ziektegeld van het steenbakkersgilde omdat hij ouder was dan 78 jaar. Op 11 oktober 1787 dagvaardde hij het timmermansgilde, omdat dit geweigerd had hem ziektegeld uit te keren. Had hij wellicht aan zowel het ene als aan het andere gilde gecontribueerd?⁴

In de loop der jaren blijken ook nog andere ambachtslieden, zoals schilders, glazemakers en loodgieters, tot het timmermansgilde te zijn toegetreden; wanneer dat precies is gebeurd weten we niet. Van het timmermansgilde is geen administratie bewaard gebleven, geen resolutieboe-ken, kasboeken of ledenlijsten. Wat we nog kunnen achterhalen is te vinden in de resolutieboe-ken van schout en schepenen, van de vroedschap en in de requestenboeken (zie ook noot 4). Dit artikel wil aan de hand van deze bronnen trachten een beeld te schetsen van het reilen en zeilen van het Woerdense timmermansgilde.

De instelling van het gilde geschiedde op verzoek van de Woerdense ambachtslieden naar het voorbeeld van andere steden. Het doel was de Woerdense burgers te beschermen tegen onbe-kwame vreemde handwerkslui, die zich in de stad zouden kunnen vestigen. De leden van het gilde garandeerden goed vakmanschap tegen aanvaardbare prijzen. Vaststelling van de ordon-nantie hield in dat de ondertekenaars zich hieraan punctueel zouden houden en dat de stad hierop toezicht zou hebben.

De invloed van het stadsbestuur op het gilde was groot: niet alleen de gildebrief, maar ook de ver-anderingen die erin zouden worden aangebracht, behoeften de goedkeuring van het stedelijk ge-recht.

De benoeming van de decan en de hoofdmannen geschiedde uit een voordracht van tweetallen door het gerecht, die uit deze nominatie zijn keuze maakte. Slechts van de jaren 1767, 1768 en 1770 is deze nominatie aan schout en schepenen bekend. Uit deze stukken blijkt dat van de ge-noemde dubbeltallen de eerste werd gekozen; of dit regel was is echter niet na te gaan.

De gildekist van het timmermansgilde, die thans in het Stedsmuseum van Woerden te bezichtigen is. Foto: D. van Nisius, Woerden.

De leden

Op het moment van ondertekening door de meesters en bazen werd een ieder geacht aan de in de brief gestelde meesterproef te hebben voldaan. Als nieuwe leden van het gilde konden worden toegelaten: zij die door geboorte, huwelijk of anderszins burger of poorter van de stad waren en tevens de meesterproef of het meesterstuk hadden volbracht.

Voordat men de meesterproef kon afleggen werd men eerst leerling en daarna gezel. Om als leerling te worden aangenomen moest men als burgerkind zes stuivers en als vreemde achttien stuivers betalen. De ouders of de voogden sloten met een meester een contract voor een bepaalde periode om de leerling het vak te leren. Meestal moest men daarvoor een bedrag aan de baas betalen, die dan beloofde hem in de kost te nemen en te onderhouden totdat de leerling volleerd was. Wilde men, na de proef te hebben afgelegd, zich als zelfstandige vestigen, dan betaalde men als burger drie gulden en als niet-burger van Woerden zes gulden aan het gilde.

De contributie was twee stuivers per week en een vast bedrag van dertig stuivers per jaar. Voor een knecht die meer dan twintig stuivers per week verdiende moest de baas ook twee stuivers bijdragen, voor een knecht die vijftien stuivers verdiende droeg men anderhalve stuiver bij, enzovoort. Voor een knecht van buiten de stad moest men eenmalig twaalf stuivers inleggen en verder golden de tarieven voor de burgerknechten. Door deze voorwaarden in de gildebrief werden dus zowel de kwaliteit als de kwantiteit van de beroepsgroepen geregeld.

Voorzag de gildebrief in een bepaalde garantie op werk, nog belangrijker was misschien de "busche" als men overhoopt niet kon werken en dus geen inkomen had. In artikel 14 werd dat duidelijk geregeld. Bij ziekte of ongeval diende men zich te melden bij het bestuur van het gilde, dat dan na onderzoek overging tot een wekelijks uitkering aan de gildebroeder of zijn personeel.

Veel geschillen die we tegenkomen in de archieven gaan juist hierover: kon men nog wel of niet meer werken? Was men echt ziek genoeg om te "trekken". Een gezonde man van 78 jaar was in de ogen van het gilde nog best in staat de kost te verdienen! Pas boven de 80 jaar werd men geacht toch wel oud te zijn geworden.

Bestuur

De decan of deken met de twee hoofdmannen vormden het dagelijks bestuur van het gilde. De zittingsduur van de decan was een jaar; meestal werd hij opgevolgd door de eerste hoofdman, de tweede hoofdman verdween dan weer uit beeld. Langer dan twee jaar zat men nooit aaneengesloten in het gildebestuur, dus hooguit een jaar als hoofdman en daarna een jaar als decan. Op de bijgevoegde lijst van decanen en hoofdmannen staan namen van personen, die ook op andere plaatsen in de Woerdense samenleving van de achttiende eeuw gefunctioneerd hebben. Zo komen we Cornelis van de Bree, die lange tijd decan was, ook tegen als schepen, gasthuismeester, kerkmeester en ouderling; Jan van Wijk, Hendricus Okhuysen, Hermanus van Amerongen, Jan van der Quast, Jan Plemper en Willem van Triest waren schepen, Leendert van der Quast en Dirk Coetzier gasthuismeesters, terwijl Jan Plemper, Willem Paling en Dirk van Leeuwen lid waren van de kerkeraad van de Gereformeerde (Hervormde) kerk.

De nominatie voor het dagelijks bestuur moest worden gedaan uit de bekwaamste broeders en zoveel mogelijk uit de verschillende ambachten. Minstens acht dagen voor Kerstmis vond de beëdiging plaats en binnen veertien dagen moest de administratie worden overgedragen, met de gelden die bij "slot van rekening" waren overgeschoten.

Bij het vaststellen van de rekening werd elke gildebroeder geacht aanwezig te zijn. Hieraan werd streng de hand gehouden, zoals bleek op 5 maart 1795, toen Dirk Coetzier werd gedagvaard omdat hij op 27 november 1794 verzuimd had bij het afhoren van de rekening present te zijn. Coetzier beweerde meer dan een uur buiten de stad geweest te zijn en niet behoorlijk door de bode te zijn opgeroepen. Op 12 maart 1795 werd hij veroordeeld tot anderhalve gulden boete en de kosten van de procedure, omdat een aantal getuigen het tegendeel beweerde.

Het afhoren van de rekening zal door de gildebroeders vermoedelijk niet zo snel zijn overgeslagen, want men mocht er namelijk voor een gulden verteren. De decan en de hoofdmannen mochten op hun normale vergaderingen echter niet meer dan tien gulden per persoon per jaar uitgeven aan verteringen.

Zoals we al zagen was één van de taken van het gildebestuur de beoordeling of de leden al dan niet in staat waren te werken. De uitspraak van het gildebestuur was bindend; men kon alleen in beroep bij het stedelijk gerecht. Werd het beroep ongegrond verklaard, dan kreeg men een extra boete. Ook vele geschillen over de door het gilde opgelegde boetes werden voor het gerecht behandeld, boetes zowel aan gildebroeders als aan burgers die zich niet aan de gildebrief hadden gehouden.

De decan had mede tot taak de meesterproef te zijnen huize af te nemen of op een door hem aan te wijzen plaats. Men mag aannemen dat hij zich zal hebben laten bijstaan door deskundigen uit het ambacht, waarin de proef werd afgelegd.

Wijzigingen in de gildebrief

De eerste wijziging van de gildebrief vinden we in het requestenboek van schout en schepenen op 3 maart 1735.⁵ Ze bevatte vier veranderingen:

1. Gildebroeders zonder open winkel mogen geen knechts aannemen, die in Woerden wonen, op straffe van een boete van twintig gulden.
2. Er mogen geen wagenradersen, die buiten Woerden gemaakt zijn, in de stad verkocht worden: boete twintig gulden.
3. Men mag geen werk maken, waartoe men niet bevoegd is, eveneens op een boete van twintig gulden.
4. Tijdens vergaderingen van het gilde mag niet worden gescholden of mogen geen beledigingen worden geuit op straffe van tien stuivers.

Op 10 oktober 1737 werden de gildemeesters voor het gerecht gehoord over het zesde artikel betreffende de wekelijkse betaling van de knechts. Ze beloofden de zaak met de gildebroeders te bespreken bij het afhoren van de rekening. Werd de betaling van de knechts in de werkbare pe-

riode door het gerecht te laag geacht? De consequentie van een te lage betaling was voor het stadsbestuur ernstig, want in de periode van "vast water", als men niet kon werken, moesten de werkloze werknemers uit de gasthuismiddelen bedeed worden. De gasthuismeesters vonden echter dat werknemers die in de zomer goed verdiend hadden maar een appeltje voor de dorst moesten sparen om in de wintertijd te kunnen bestaan. Indien de beloning voor de knechts te laag was, dan was dit niet goed mogelijk. Of de gildemeesters zich er iets van aangetrokken hebben is niet duidelijk...

Op 22 maart 1781 verzocht het gilde om een wijziging in de gildebrief te mogen aanbrengen over de oude en behoeftige gildebroeders en de uitkering van hun pensioenen. Het gilde kon namelijk de last van deze uitgaven niet meer dragen: ze waren te hoog geworden en men verzocht om geld om de 'bussche' aan te vullen. Het stadsbestuur besloot een commissie de zaak te laten onderzoeken. De rapportage van deze commissie gaf het gerecht geen aanleiding een wijziging toe te staan, met andere woorden: het gilde moest zelf maar de financiële middelen zien te vinden om de betaling van de pensioenen te garanderen, ook van hen die in het gasthuis waren opgenomen. Er is nog een wijziging van de gildebrief geweest op 12 april 1764. Deze wijziging is in de requestenboeken niet terug te vinden, maar blijkt uit een dagvaarding uit 1785. Jan Udeman maakte bezwaar tegen een hem opgelegde boete van 25 gulden omdat hij buiten Woerden een kaaswagen heeft laten maken. Jan Retel overkwam hetzelfde bij de invoer van een buiten Woerden vervaardigde "schuifwagen". Beiden werden beboet op grond van een wijziging van het zesde artikel uit 1764. De bezwaren werden onderzocht op de juiste interpretatie van de gildebrief. De boetes waren volgens het onderzoek terecht opgelegd op grond van de gildebrief uit 1725: men koos dus voor zekerheid!

Op 13 oktober 1785 werd opnieuw een wijziging goedgekeurd, die bij request van 29 september was verzocht. Het betrof een verandering van het tweede artikel met betrekking tot het ontslag van leerlingen.

De laatste wijziging was die van 10 maart 1796 met betrekking tot de hoogte van de boetes en de werkverdeling van de ververs.

Problemen

We zagen al dat er onder de gildebroeders vooraanstaande burgers waren, waarschijnlijk bazen met personeel. Daarnaast waren er ook kleine broodvechters, die slechts met moeite het hoofd boven water konden houden. Het waren dan ook altijd dezelfde personen die een achterstand hadden bij het betalen van de contributie. Dirk Ruysenaar en Hendrik Lugtenburg kregen, na in 1735 en 1736 voor het gerecht te zijn gedaagd wegens wanbetaling, de aanzegging binnen veertien dagen te betalen en tevens de anderhalve gulden boete voor hun afwezigheid bij het afhoren van de rekening te voldoen. In 1737 was de maat echter vol. Aart en Dirk Ruysenaar en Hendrik Lugtenburg moesten opnieuw binnen veertien dagen betalen, anders zouden hun eigendommen openbaar worden verkocht. Kennelijk ging het daarna een poosje wat beter, maar in 1742 was het opnieuw mis. Gerard van der Pant, Jan Vasseur (Fasseur), Hendrik Lugtenburg, Willem Hoogland en Adrianus Ruysenaar troffen een afbetalingsregeling. Vanaf 9 november 1741 tot 1 mei 1742 zouden ze boven hun wekelijkse contributie van twee stuivers nog vier stuivers extra betalen totdat de achterstand was ingelopen.

Het ging echter steeds slechter met de heren. Willem Hoogland werd op zondag onder de predikatie werkend aangetroffen en opgesloten in het "castigamentshuisje". In november 1742 werden Adrianus Ruysenaar, Jan Fasseur en Willem Hoogland geroyeerd als leden van het gilde wegens wanbetaling. Hendrik Lugtenburg was toen al geen eigen baas meer, maar werkte als knecht bij Van Wijk. Deze moest elke week tot aan Vrouwendag (2 februari) vier stuivers en daarna zes stuivers per week van zijn loon afhouden, totdat de schuld was voldaan.

Enmaal buiten de bescherming van het gilde ging het steeds sneller bergafwaarts. De weduwe van Dirk Ruysenaar met haar vijf kinderen werd vanaf 1741 vanwege het Gasthuis bedeed. De

weduwe Fasseur en Willem Hoogland kwamen uiteindelijk ook bij de broodbedeling terecht.

De bovengenoemde geschorste en geroyeerde leden komen we tegen bij het stadsgerecht en bij de baljuw in verband met dronkenschap, geweldpleging of scheldpartijen. Aart Ruysenaar werd op verzoek van zijn moeder ingesloten wegens dronkenschap en geweldpleging; hij blijkt inmiddels soldaat te zijn en verzoekt het gerecht het voorval niet aan zijn regiment te melden.

De uitkeringen uit de gildebuis vormden vele malen het onderwerp van klachten. Gerrit van Aalst ontving in 1736 tien stuivers pensioen per week; na zijn klagen over ellende en armoede werd dit bedrag tot twintig stuivers verhoogd. Zo gelukkig was Cornelis Veldhuysen niet: hij moest het, ondanks zijn klaagzang, met tien stuivers blijven doen. Gijsbert Rietveld en Dirk van Leeuwen vroegen eveneens om verhoging, maar de uitspraak van het gerecht, dat er niets mocht veranderen in hun situatie was voldoende om de aanvraag af te wijzen.

In 1768 maakte Jan Outhof, een metselaarsknecht, een zware val. Hij was niet meer in staat om te werken. Toen deze situatie enige tijd voortduurde weigerde het gilde om verder nog ziektegeld uit te keren. Ondanks het feit dat Outhof een verklaring van de chirurgijn Steekelenburg, die de ernst van de val onderstreepte, kon overleggen bleek het gildebestuur niet bereid tot verdere ondersteuning. Het slachtoffer ging bij het stedelijk gerecht in beroep, maar dit stuurde hem, met de verklaring van de chirurgijn, terug naar de gildemeesters: als die hem niet holpen, kon hij weer terugkomen. Dit heeft kennelijk succes gehad, want deze zaak komt niet meer ter sprake in de resoluties van schout en schepenen en ook bij de broodbedeling komt zijn naam niet voor.

In 1779 bleken de gildebreeders toch weer ruimer bedeed te worden dan in de gildebrief was toegestaan. Het gerecht nam toen een besluit, waarin het de gildemeesters verboden werd hogere uitkeringen te verstrekken dan die welke in de gildebrief waren toegestaan, uitgezonderd aan de twee op dat moment in het Gasthuis verblijvende broeders.⁶

Een verzoek van Gijsbert Bijl uit 1790 werd wel om een heel bijzondere reden afgewezen. Hij ontving een gulden per week van het gilde, maar zijn vraag om dit bedrag te verhogen werd niet gehonoreerd omdat...hij elke keer een andere chirurgijn raadpleegde!

In 1791 klaagde de huisvrouw van Willem Makinje bij het gerecht omdat haar man, ondanks het feit dat hij jaren lang trouw contributie had betaald, nu hij oud geworden was geen uitkering ontving. De busmeesters, die het geld van het gilde beheerden, werden bij schout en schepenen ontboden en daarmee liep de zaak voor Makinje nog goed af.

Een geval apart is Frederik Schuylenburg. In 1790 dagvaardde hij het gilde, omdat hem verboden was metselwerk te verrichten bij de bakker Pieter Hoepeling. Hij was al veertig jaar lid van het gilde, maar had ten gevolge van ziekte en "disfortuin" de laatste tijd geen contributie kunnen betalen. Het gerecht had zijn kinderen zolang in het Weeshuis geplaatst. Nu kon hij, zij het gebrekkig, weer werken. Na enige tijd voor andere metselaars gewerkt te hebben wilde hij nu zelf weer als metselaarsbaas in het gilde worden opgenomen. Na rijp beraad werd hem toegestaan weer als zelfstandig metselaar te werken mits hij per week twee stuivers achterstallige contributie zou aflossen. Dit moest gebeuren tijdens de zomermaanden totdat de achterstand was ingelopen.

Er ontstond vervolgens een woordenstrijd met het gilde over de door Schuylenburg in het request gebruikte termen. De gildebreeders vinden het wel heel erg, dat ze beschuldigd worden van "hoorloosheid", de reden waarom de klager naar schout en schepenen was gestapt. Men had wel een open oor voor de problemen, maar er moest wel contributie betaald worden!

Onenigheid over artikelen in de gildebrief

Dit kwam ook met de regelmaat van de klok voor, mede omdat de gildebrief niet altijd strookte met de stedelijke resoluties, zoals bijvoorbeeld in 1737 bleek. De meester timmerman Arie van Selms had zich gevestigd in de Pannenbakkerijen. Dit was echter in strijd met de resolutie van het stadsbestuur, die neringdoenden verbood zich aldaar te vestigen. Men wilde ter bescherming van de Woerdense handel voorkomen dat er in de Pannenbakkerijen een eigen middenstand zou ontstaan tot schade van de in de binnenstad gevestigde kooplui en winkeliers. Van Selms moest zich

binnen veertien dagen weer binnen de stadsmuren vestigen op straffe van een boete van twee ducats.

In 1740 had Maarten Tibbe wat timmerwerk buiten de stadspoort verricht en dit de stad binnengevoerd; misschien was hij ook in de Pannenbakkerijen aan het werk geweest. Ook hij werd beboet, maar nadat hij zich voor het gerecht verdedigd had kwam hij er met een ernstige waarschuwing van af. En in 1749 waren er klachten over Jan van Buuren en Dirk Baarsdorp, die in de Pannenbakkerijen kalk verkochten. Ook zij moesten voor schout en schepenen verschijnen, waar ze aangezegd werd hier binnen veertien dagen mee te stoppen, op straffe van een ongunstiger besluit.

In 1762 sloten de decan en de hoofdmannen van het gilde een mondelinge overeenkomst met de meester timmerman Jan van Leeuwen en vroegen hiervoor goedkeuring aan het stedelijk gerecht. Van Leeuwen moest zeventig gulden boete betalen over de invoer van bewerkt hout uit Amsterdam. Dit hout had hij gebruikt voor de bouw van de lijnbaan van de heer Hendrik van Beek, op het Oude Land. Van Beek beloofde de boete te betalen en vrijwaardde Van Leeuwen van deze last. Het moet de lijndraaier dus heel wat waard geweest zijn om dit hout te kunnen behouden, gezien het forse bedrag van de boete.

Dirk Vercroos, die in 1774 tegen het zevende artikel van de gildebrief gezondigd had door bewerkte ramen de stad binnen te voeren, kwam er slechter vanaf. Hij moest de boete zelf betalen. Dit overkwam ook Jan Gielen in 1784: hij moest de inbeslagname van bewerkt hout afkopen met een boete van 42 gulden plus nog twee ducats voor het gasthuis. Vlak voor de opheffing van het gilde moest Hermanus Verwey nog een boete en de kosten van de procedure betalen voor de invoer van hout en het in dienst hebben van een vreemde timmermansknecht.

Strubbelingen over het personeel kwamen ook regelmatig voor. Huybert Corlie was in 1759 voordat zijn contract afgelopen was weggegaan bij Arie van der Quast. Kennelijk had hij bij scheepstimmerman Van Wingerden of bij Hannes Stam een betere baan gevonden. Deze twee heren werd het in elk geval uitdrukkelijk verboden Corlie in dienst te houden. Het vonnis is heel wonderlijk: Corlie moest nog veertien dagen bij Van der Quast werken en daarna de stad en jurisdictie van Woerden binnen drie keer 24 uur verlaten.

De bode

Vanaf het begin van het gilde was er sprake van een bode, hoewel die met die naam niet in de gildebrief genoemd werd; in artikel 10 is sprake van de "gildeknecht". Er moet ongetwijfeld een reglement voor de bode geweest zijn, maar dit stuk is niet aangetroffen in de archieven. De taak van de bode was in elk geval het ophalen van de wekelijkse contributie bij de gildebroeders, het innen van de opgelegde boetes en de uitnodigingen voor de vergaderingen van het gilde "aanzeggen". Namen van boden worden niet genoemd, alleen in het ene geval dat ook hier iets verkeerd ging. Gijsbert Middeland was in 1725 één van de ondertekenaars van de gildebrief. In 1740 vinden we hem terug als bode van het gilde. Kon hij zijn vak niet meer uitoefenen door ziekte of ouderdom? Was hij invalide geworden? In 1740 was hij in elk geval te ziek om het bode-ambt nog te kunnen uitoefenen. Zijn administratie bleek slecht op orde te zijn en hij kon evenmin goede verantwoording afleggen van zijn financieel beheer. Ook was er een groot kastekort. Gerrit van Leeuwen werd als plaatsvervanger aangesteld en het achterstallige geld probeerde men te verhalen op de gasthuismeesters. Kennelijk is dat niet helemaal gelukt, want op 16 maart 1741 werd er preferentiedag voor de crediteuren gehouden, een dag waarop de schuldeisers hun vorderingen op het gilde kregen toebedeeld.

Alledaagse dingen

Het zijn vaak de kleine alledaagse dingen, die een goed beeld van het gewone leven geven. Dit geldt ook voor het Woerdense timmermansgilde. Belangrijk was bijvoorbeeld het hanteren van eerlijke en juiste maten en gewichten. Dat ook de gildebroeders zich daaraan moesten onderwerpen blijkt op 30 maart 1764. Om half negen in de morgen moesten de timmerman Jan Plemper en

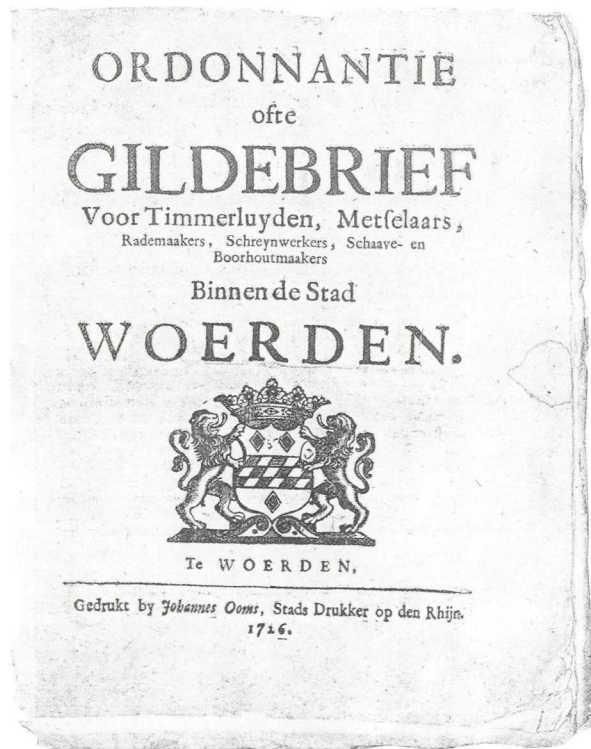
de verver Okhuysen op het stadhuis komen om hun maten te laten ijken. Ze hadden om onduidelijke redenen verzuimd op de ijkdag te komen....

Een merkwaardig verbod werd in december 1765 vastgesteld. De houtkrullen die de timmerlieden produceerden mochten niet meer naar de armen gebracht worden in verband met...brandgevaar.

In september 1783 stapte de decan Rijk Paling namens de ververs naar het gerecht. Er was in de stad een vreemde vrouw gesignaleerd, die langs de huizen liep om schilderijen schoon te maken. Hij verzocht schout en schepenen hiertegen op te treden. De heren lazen de gildebrief erop na, maar konden geen artikel ontdekken dat deze bezigheid verbood. De vrouw kon dus haar gang blijven gaan.

Tenslotte kan hier nog een in onze moderne opvattingen belachelijke zaak uit 1791 vermeld worden. Willem Verbruggen en Pieter van Waard hadden een gezamenlijk erf met een houten schutting. Willem had persoonlijk een paaltje vernieuwd en kreeg kort daarop een boete: dit was immers werk voor een gildebroeder. De beschuldigde spartelde hevig tegen: het gebeurde op grond van het "Gemeene Land", de Staten van Holland, en niet op stadsgrond, waar de gildebrief wel geldig was. Het stedelijk gerecht stelde maar weer een commissie in om "oculaire" inspectie te houden. Het rapport van deze commissie was duidelijk: het betrof hier stadsgrond en de boete bleef daarom gehandhaafd. Door alle zittingen en processen kwam de prijs van het paaltje uiteindelijk op de lieve som van 22 gulden en vijf stuivers.

Vele mensen zullen dan ook een zucht van verlichting geslaakt hebben toen de gilden in 1798 opgeheven werden. De knellende banden om de eigen stand te beschermen waren uit de tijd en hoewel er niet direct een ongebreidelde vrijheid voor iedere ambachtsman kwam, was het ergste leed toen geleden.

Titelpagina van de gildebrief van het Woerdense timmermansgilde.

Noten:

1. Stadsarchief Woerden, Oud-rechterlijk archief (ORA) Woerden, inv.nr. 129, folio 55-61.
2. Zie voor de geschiedenis van het gildewezen o.a.: Brouwer, A.J.M. *De gilden* (Goes, z.j.).
3. ORA Woerden, inv.nr. 133, folio 76v-77.
4. Voor dit artikel zijn de resolutiën van het stedelijk gerecht van Woerden (ORA Woerden, inv.nrs. 129-134) en de Requestenboeken (ORA Woerden, inv.nrs. 21-23) gebruikt.
5. ORA Woerden, inv.nr. 21, folio 48v-50v.
6. Als voren, inv.nr. 132, folio 177v-178.
7. Als voren, inv.nr. 130, folio 106.

Bijlage 1

Gildebrief uit 1725

“Extraordinaire vergadering des gerechts, gehouden den 19 oktober 1725.

Is goedgevonden op approbatie van de E.Agtb. Vroedschap dezer stede voor de timmerlieden, metselaars, raadmakers, schrijnwerkers, wieldrayers, schaave- en boorhoutmakers alhier te arresteeren dese volgende ordonnantie ofte gildebrieff.

Wij schout, burgermeesteren en scheepenen der stede Woerden maken kennelijk aan alle en een ygelijk, die daaraan geleegeen mogte zijn, dat wij op de supplicatie ende het versoek van alle de huystimmerluyden, metselaars, rademakers, schrijnwerkers, wieldrayers, schaave- en boorhoutmakers, alhier woonagtigh, aan ons bij requeste gedaan, op het exempel van andere steeden, zoo omme de goede burgerije ende ingeseetenen dezer stede met uytslytunge van vreemde te beneficeeren als omme alhier altijdt van goede ende bequaame meesters te werden voorsien, dezelve supplianten hebben gegunt ende geaccordeert gelijk wij deselve gunnen en accordeeren bij deezzen, de naarvolgende Gilde-Brieff, ordonneerende ende belastende een ygelijk die zulks eenig-sints mogte aangaan, sig punctuelijk daar naar te reguleeren.

Artikel 1

Onder ofte in dit gilde ende broederschap sullen geadmitteert ende als gildebroeders begreepen werden alle die geene die de voorz. ambagte tegenwoordig alhier als meesters ofte baasen koomen te exerceeren ende dese gildebrief bij requeste versogt hebben ende daaromme gehouden werden even als of zij de proeff hiernaar breder uytgedrukt reets gedaan hadden.

Artikel 2

Niemand zal in dit gilde voortaan mogen komen als die burger ofte poorter dezer stede is, het sij door geboorte, huwelijk ofte andersints, ende die daar en boven zijn proef ofte meesterstuk, zoo als hetselve in 't volgende artikel werd gereguleerd, zal hebben gedaan ende gemaakt omme alsoo alle onervaren werkbaazen te weeren, welke proeff zal werden gedaan aan het huys van den deeken van dit gilde ofte andersints op soodanig een plaats bij deeken en hooftmannen daartoe zal werden aangewesen.

Artikel 3

Voor een proeff ofte meesterstuk zal worden gehouden voor de huystimmerluyden een cruyscosijn, breet buyten 't werk vijff voet en acht duym ende hoog negen voet, meede buyten 't werk, en dat van eykenhout, swaar agt en tien duym met dubbelde pennen en gaaten, lijnregt daarin, de vensters en raamte met dubbelde sponnen, sullende ook ieder venster moeten passen in alle vier de gaaten na de ordonnantie en nog daarenboven een half bint gewerkt met dubbelde pennen en gaaten van eykenhout, swaar tien en veertien duym ende neersdig, alles rijnlandse maat.

Voor de metselaars een puntboog met lijstwerk, nog een puntwulft ses lagen schoon en ses laage vuyl gewerkt, beginnende uyt twee duym na behooren tot volkoomen drie voet toe, ende drie slingertreden schoon gewerkt, twee steen breedt ende een steen dik.

Voor de radenmakers een bequaam wagenradt, de vellingen even lang, ende de speeken en lassen even wijdt van malkanderen.

Voor de schrijnwerkers ofte kistemakers een bequaame uyttrekkende tafel met geslingerde pooten van nooteboomenhout.

Voor de wieldraayers een dubbelt radt.

Voor de schaavemakers een beslaage veerploegh met schroeven.

Voor de boorhoutmakers een palm saaghegt met een koperen bandt, een asyne moskuyl en een azijne drijfhamer.

Artikel 4

Die voortaan in 't voorsz. gilde sal willen komen en hetselve winnen sal alvorens aangenoomen te worden, gehouden zijn voor sijn inganggelt aan den deken in der tijdt ten behoeven van 't voorsz. gilde te betaalen een burgers ofte poorters kint, sijnde drie guldens, ende een vreemde ses guldens.

Artikel 5

Zoo eenige kinderen eene van de voorsz. ambagten sullen willen leeren, sullen deselve gehouden zijn haar bij den deeken in der tijdt aan te geven ende ieder ten behoeve van 't voorsz. gilde, voor 't aantekenen van haare naamen te betaalen ses stuyvers, burgers kinderen zijnde, dog vreemde en die van buyten komen, agtien stuyvers.

Artikel 6

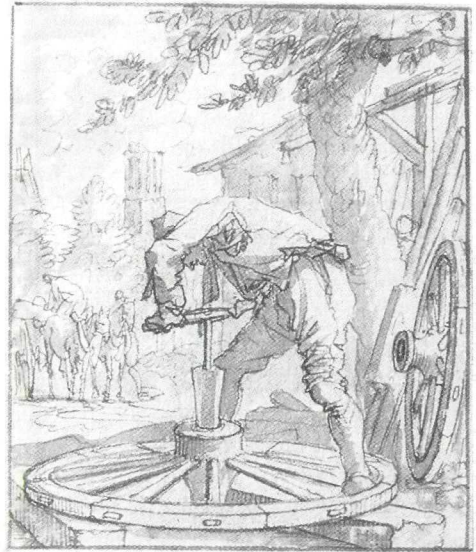
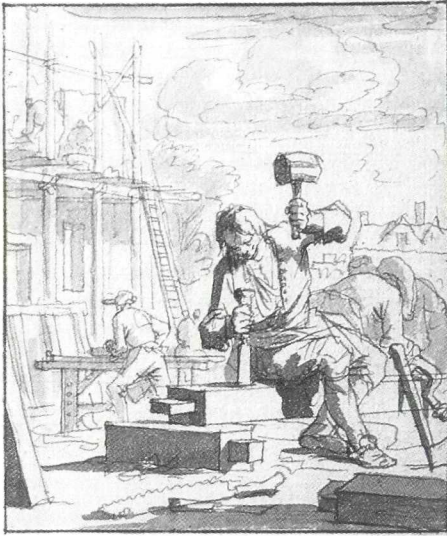
Alle de gildebroeders van dit gilde sullen tot onderhoudt van hetzelve alle week ieder moeten betaalen twee stuyvers, ende daar en boven in het jaar ieder dertig stuyvers ende sal ieder knegt, die sijn dagloon bedraagt twintig stuyvers, ieder week als vooren moeten betaalen twee stuyvers ende die vijftien stuyvers windt sal betaalen een en een halve stuyver, en die tien stuyvers wint sal betaalen ieder week een stuyver ende voorts meerder ofte minder winnende naar advenant. En zoo eenig vreemd knegt bij eene der gildebroeders komt te werken, zal die aan 't gilde moeten betaalen eerst twaalf stuyvers ende voorts alle week naar advenant hij op een dag komt te winnen. Ende sal sigzelven gelijk ook de leerlingen binnen de tijdt van 14 dagen aan het gilde moeten bekent maken op een boete van dertig stuyvers. Ende zullen de gildebroeders ofte baazen moeten sorg dragen voor het wekelijks inleggengeld van haar knegts. Ende zoo een baas een knegt komt te verswijgen, sal ieder reys verbeuren drie gulden, ten behoeve van dit gilde.

Artikel 7

Yder gildebroeder sal zyn eygen ambagt moeten waarneemen sonder dat den een in 't ambagt van den ander zal mogen treden ende sal ook geen gildebroeder in het ambagt van eenige andere ingesetenen dezer stede, die buyten dit gilde sijn, mogen treden alles op een boete van ses gulden telken reyse te verbeuren als iemandt daarop sal worden bevonden, welke boete van gelijken sal werden verbeurt bij alle burgers ofte ingesetenen dezer stede, die buyten het gilde sijnde, eenige van de voorsz. handwerken alhier hebben geëxerceert, dog vreemde baasen ofte knegts van buyten eenig handwerk van 't voorsz. gilde binnen dese stede ofte desselfs poorterijen koomende waar te nemen, sonder alvoorens dit gilde gewonnen ofte voldaan te hebben, sullen ieder als zij daarop werden bevonden, verbeuren een boete van twintig gulden.

Artikel 8

Dit gilde ofte broederschap sal bedient ofte geregeert worden bij een deeken ende twee hoofmannen, dewelke voor het eerste kennis sullen nemen van alle questiën ende geschillen die over de onderhoudinge van dese ordonnantie ofte gildebrieff ende wat dies aankleeft mogte komen te reysen, ende daarin sumierlijk ende in 't kort 'tsij in absolveeren ofte condemneeren, wijsen zoo zij in goeden consiëntiën sullen oordeelen te behoorende ende zal de uytspreken an deekens ende

De timmerman, de metselaar, de glazenmaker en de wagenmaker: oude ambachten, zoals getekend door Jan Luiken in "Het Menselijk Bedrijf" uit 1698.

hooftmannen bij provisie moeten werden voldaan met sulken verstande nogtans, dat degeene die sig daarbij beswaart sal vinden, sig daarop voor den geregte deser steede sal mogen beroepen mits namptiseerende alvorens de boeten daarin hij geweest is. Ende bij aldien 't geregt bevindt bij de deeken en hooftmans wel geoordeelt ende zulkx qualijk beroepen te zijn, zoo sal den be-roeper nog in een boete daarboven werden gecondemneert, zoo als 't geregt zal oordeelen te be-hooren, maar zoo haarlieden vonnis wert teniete gedaan, zoo sal den gecondemneerde zijn ge-namptiseerde penningen costeloos ende schadeloos werden gerestitueert ende zullen alle de boe-tens ende verdere penningen uyt kragte van dese ordonnantie verschuldigt, bij weygeringe ofte manquement van voldoeninge door eene der geregtsbodens dezer steede uyt naame van deeken en hooftmannen bij parate executie en sonder figuur van proces mogen werden ingevordert.

Artikel 9

De deeken ende hooftmannen van dit gilde sullen voor eerst werden geëligeert bij den e. geregte dezer steede omme te dienen tot kersmisse van den jaare 1726 ende zal dan voortaan jaarlijks ten minsten agt dage voor kersmis aan desen e. geregte werden overgeleverd eene nominatie van een dubbelt getal van de bequaamste der gildebroeders en wel van verscheyde ambagten bij de ge-mene gildebroeders gemaakt omme daaruyt een tot deeken en twee tot hoofdmannen geëligeert te werden, dewelke dan voortaan het gilde voor den tijd van een jaar zullen regeeren ende bestie-ren ende zullen de afgegaane deeken en hoofdmannen aan de opnieuw aangekomene ende ge-meene gildebroeders binnen de tijd van 14 dagen moeten doen rekeningen van de administratie die sij wegens 't voorsz. gilde gehadt hebben met de overleveringe van de penningen, die sij bij slot van rekeninge bevonden zullen werden verschuldigt te sijn.

Artikel 10

Wanneer den deeken door de gildeknecht de gemelde gildebroeders doet dagvaarden op seekere bequaame plaats binnen dese steede te compareeren omme met den anderen te spreken en resol-veeren over saken 't voorsz. gilde conserneerende en aangaande, sullen de gildebroeders gehou-den zijn op de plaats ende ure bij den deeken geprefigeerd te compareeren op een boete van 5 stuyvers; maar wanneer deselve geroepen sullen sijn tot het hooren van de rekeninge zoo sullen de absente verbeuren eene gulden 10 stuyvers ten waare zij als dan siek of verder als een uur gaans buyten de stad waaren.

Artikel 11

Den eenen gildebroeder sal den anderen zijn knecht of leerling niet mogen onderheuren op de boete van 3 gulden zoo bij den baas als bij den knecht te verbeuren. Ende sullen geen base haare knechts moge doen vertrekken nogte de knechts haare baase verlaaten als naa eene waarschou-winge van 14 dagen te vooren te doen, meede op een boete van 3 gulden, ten waare dat daartoe wettige redenen waaren, 'twelk zal staan ter examinatie van deeken en hooftmannen, gelijk ook de knechts die anders uyt haar werk mogte sijn gelooopen bij geen gildebroeders binnen 14 dagen sullen mgoen worden aangenoomen op gelijke boete.

Artikel 12

Soo een gildebroeder komt te overlijden ende weduwe ofte kinderen naar te laten, sullen de-zelve de winkel mogen aanhouden ende door een meesterknecht mogen doen waarnemen, die zijn proeff heeft gedaan ofte door deeken en hooftmannen daartoe zal zijn geadmitteert.

Artikel 13

Alle de boetens hier vooren uytgedrukt sullen voor de helfte komen ten behoeve van den armen, een vierde voor den schout, ende het resteerende vierde gedeelte ten proffijte van het gilde.

Artikel 14

Soo iemandt van de gildebroeders siek quam te worden ofte sig in het werk nugteren sijnde quam te quetsen ofte beseeren, soo dat hij buyten staat soude sijn om te werken, die zal hetselve behoorlijk bekent moeten laten maken aan den deeken ende hooftmannen ende zal daar naar trekken het gewoonlijk regt der beurs, sodanig hetselve bij den deken en hooftmannen sal werden gereguleert en verders alle week tot dat hij weder in staat is om te kunnen werken; maar wanneer

iemandt bevonden wierd eenig werk te doen als hij van het gilde trekt, zal voor de eerste maal verbeuren 5 gulden en voor de tweede maal 10 gulden, dog vreemde knechts ende leerlingen sullen van 't gilde geen geldt trekken ten waare deeken en hooftmannen omme redenen anders quaame goed te vinden.

Artikel 15

Tot lasten van 't gilde sal op het doen der rekeninge niet meer als een gulden bij ieder gildebroeder mogen werden verteert ende sullen deeke en hooftmannen op haare particuliere vergaderinge door 't geheele jaar ten lasten van 't gilde niet meerder moge verteeren als eens tien gulden.

Artikel 16

Alles tot onse ofte onser naarkomelingen kennelijken wederseggen houdende mitsdien aan ons de interpretatiën ende verklaringen mitsgaders de veranderingen, vermeerderinge ende verminderinge dezer voorsz. poincten en artikelen.

Aldus gedaan en geordonneert bij de heeren mr. Willem Costerus, schout, Adrianus de Man en Dirk Swartendijk, burgemrs., Huybert Griffioen, president, Tijmon Smallenburgh, dr. Johannes Gijsbertus van Vianen, Evert van der Spil, Frans Loos, Ottho van Wel en Cornelis Foerest, scheepenen der steede ende poorterije van Woerden op den 19 october 1725.
Ter ordonnantie van dezelve, Pieter Brugman.

Ende zijn ingevolge het 9e articul van dese vorenstaande gildebrieff nadat deselve in de vergaderinge der vroedschap was geaprobeert ende dienvolgende gearresteert en vastgesteld bij dezen agtb. geregte geëligeert tot deeken van hetzelfde gilde de ed. Hendricus Okhuysen ende tot hooftmannen Pieter van Adrichem en Dirk van Leeuwen op den 30e october 1725. In kennis van mij, secretaris, Pieter Brugman.

Dese naargenoemde personen hebben het request getekent en sijn als volgt:

Maarten van Adrighem	Hendrik Veldhuysen
Gijsbert Rietveldt	Gerrit Glimmer
G. v. Leeuwen	Gerrit Keyser
A. v. W.	A. Ruysenaar de jonge
C. Ruysenaar	Gijsbert Middelandt
Dit merk is gesteldt	Cornelis Veldhuysen
bij Adriaan Ruysenaar	Hendrik Bijl
Dirk van Leeuwen	Dirk Ruysenaar
Jan van Snelderwaard	Maarten Palingh
H. Okhuysen	Willem Monen
Cornelis van der Bree	Dit merk is gesteld door Jan Passer
Gerrit van Aalst	Dit is het merk van Jan Bijl
Dirik Dexter	Jacobus Bos
Huybert de Moy	Jan van Rossem"
Pieter van Adrighem	
Michiel Okhuysen	

Bijlage 2

Lijst van decanen en hoofdmannen van het "timmermansgilde" voor zover te reproduceren viel uit de beschikbare archiefbronnen. De datum is die van benoeming. De eerste vermelding van de persoon is cursief; voor zover mogelijk is de beroepsgroep waaruit de functionarissen afkomstig waren vermeld.

<u>Datum</u>	<u>Decan</u>	<u>Hoofdman</u>
30-10-1725	<i>Hendricus Okhuysen, timmerman</i>	<i>Pieter van Adrichem, metselaar</i>
" "		<i>Dirk van Leeuwen, boorhoutmaker</i>
18-12-1725		<i>Gerrit van Aalst, wagenmaker</i>
05-12-1737	<i>Jan van Wijk, metselaar</i>	<i>Cornelis van de Bree, verver</i>
" "		<i>Willem Monen</i>
11-12-1738	Hendricus Okhuysen	<i>Rut van den Brink</i>
" "		<i>Jan van Snelderwaard</i>
10-12-1739	Cornelis van de Bree	Hendricus Okhuysen
" "		<i>Jan Plemper, timmerman</i>
08-12-1740	Jan Plemper	Cornelis van de Bree
" "		Jan van Wijk
30-11-1741	Jan van Wijk	Hendricus Okhuysen
" "		<i>Hage Lem, boorhoutmaker</i>
06-12-1742	Cornelis van de Bree	Hage Lem
" "		Jan Plemper
12-12-1743	Jan Plemper	Hendricus Okhuysen
" "		Cornelis van de Bree
10-12-1744	Jan van Wijk	<i>Maarten Paling, verver/glazenmaker</i>
" "		<i>Maarten Tibbe, timmerman</i>
09-12-1745	Cornelis van de Bree	Hendricus Okhuysen
" "		Maarten Paling
08-12-1746	Jan Plemper	Hendricus Okhuysen
" "		Cornelis van de Bree
12-01-1748	Cornelis van de Bree	Jan Plemper
" "		Hendricus Okhuysen
04-12-1749	Hendricus Okhuysen	Cornelis van de Bree
" "		Maarten Paling (overleden)
18-12-1749		<i>Jan Henegouwen</i>
10-12-1750	Cornelis van de Bree	Jan Plemper
" "		Jan Henegouwen
16-12-1751	Jan Plemper	Hendricus Okhuysen
" "		<i>Arnoldus Smalenburg, metselaar</i>
14-12-1752	Hendricus Okhuysen	Arnoldus Smalenburg
" "		Cornelis van de Bree
13-12-1753	Cornelis van de Bree	Jan Plemper
" "		<i>Arie Bos, metselaar</i>
16-12-1754	Jan Plemper	Hendricus Okhuysen
" "		Arie Bos
11-12-1755	Cornelis van de Bree	Hendricus Okhuysen
" "		Arnoldus Smalenburg
02-12-1756	Arnoldus Smalenburg	Cornelis van de Bree
" "		<i>Willem Paling, verver/glazenmaker</i>
15-12-1757	Willem Paling	Jan Plemper
" "		Arie Bos
23-11-1758	Jan Plemper	Arie Bos
" "		Cornelis van de Bree
06-12-1759	Cornelis van de Bree	Maarten Tibbe
" "		Arnoldus Smalenburg
11-12-1760	Maarten Tibbe	Jan Plemper
" "		Arie Bos
26-11-1761	Cornelis van de Bree	Jan Plemper
" "		<i>Gerrit Swaneveld, verver/glazenmaker</i>
09-12-1762	Gerrit Swaneveld	Cornelis van de Bree
" "		Arnoldus Smalenburg
15-12-1763	Arnoldus Smalenburg	<i>Hendrik Dieloffsz Okhuysen, timmerman</i>
" "		<i>Cornelis van der Quast, timmerman</i>
15-11-1764	Hendrik Dieloffsz Okhuysen	<i>Jan van der Quast, timmerman</i>
" "		<i>Claas Bos, metselaar</i>
21-11-1765	Claas Bos(ch)	Cornelis van de Bree
" "		<i>Claas Verhoorn, verver/glazenmaker</i>

04-12-1766	Cornelis van de Bree	Hendrik Dilovardusz Okhuysen
" "	" "	Jan van der Quast
03-12-1767	Hendrik Okhuysen	Claas Bos
" "	" "	Willem Paling
10-11-1768	Claas Bos	<i>Jan van Leeuwen, timmerman</i>
" "	" "	<i>Hermanus van Amerongen, wagenmaker</i>
23-11-1769	Jan van Leeuwen	Arie Bos
" "	" "	Jan van der Quast
15-11-1770	Arie Bos	Jan Plemper
" "	" "	<i>Jacobus van de Bree</i>
05-12-1771	Jan Plemper	Jacobus van de Bree
" "	" "	Claas Bos
26-11-1772	Claas Bos	Hermanus van Amerongen
" "	" "	<i>Hendrik Paling</i>
18-11-1773	Hermanus van Amerongen	Cornelis van der Quast
" "	" "	Maarten Tibbe (overleden)
01-04-1774		<i>Dilovardus Hendriksz Okhuysen, timmerman</i>
03-11-1774	Cornelis van der Quast	Arnoldus Smalenburg
" "	" "	Jan van Leeuwen
09-11-1775	Arnoldus Smalenburg	Jan van der Quast
" "	" "	Jan Plemper
05-12-1776	Jan Plemper	Jan van der Quast
" "	" "	Arie Bos
13-11-1777	Arie Bos	Cornelis van der Quast
" "	" "	Willem Paling
10-12-1778	Cornelis van der Quast	Jan Plemper
" "	" "	Claas Bos
09-12-1779	Jan Plemper	Claas Bos
" "	" "	<i>Leendert van der Quast, boorhoutmaker</i>
09-12-1780	Leendert van der Quast	Arie Bos
" "	" "	Dilovardus Okhuysen
08-11-1781	Dilovardus Okhuysen	Jan van der Quast
" "	" "	<i>Rijk Willemsz Paling, verver/glazenmaker</i>
07-11-1782	Rijk Willemsz Paling	Arnoldus Smalenburg
" "	" "	Claas Bos
06-11-1783	Arnoldus Smalenburg	<i>Anthonie van Zijll</i>
" "	" "	Hermanus van Amerongen
11-11-1784	Hermanus van Amerongen	Rijk Willemsz Paling
" "	" "	<i>Jan Hondvorst, timmerman</i>
23-11-1786	Klaas Bos	Dilovardus Okhuysen
" "	" "	<i>Cornelis Roos, boorhoutmaker</i>
08-11-1787	Dilovardus Okhuysen	Jan Hondvorst
" "	" "	Rijk Willemsz Paling
06-11-1788	Jan Hondvorst	<i>Dirk Roos, boorhoutmaker</i>
" "	" "	Gerrit de Groot
15-10-1789	Dirk Roos	<i>Dirk Coetzier, timmerman</i>
" "	" "	<i>Johannes Frans Okhuysen, verver</i>
06-10-1791	Cornelis Roos	Jan Hondvorst
" "	" "	<i>Andries Paling, verver/glazenmaker</i>
19-10-1792	Jan Hondvorst	Dirk Roos
" "	" "	<i>Casper Winkelman</i>
13-11-1794	Dilovardus Okhuysen (overleden)	Cornelis Roos
" "	" "	<i>Andries van Stavel, wagenmaker</i>
11-12-1794		<i>Fredericus Johannes Okhuysen, verver</i>
05-12-1795	Cornelis Roos (overleden)	<i>Jan Hendriksz Paling, metselaar</i>
" "	" "	Casper Winkelman
28-07-1796		<i>Anthonie van der Quast, timmerman</i>
01-12-1796	Anthonie van der Quast	Dirk Roos
" "	" "	Jan Paling Hz.
30-11-1798	Rijk Willemsz Paling	Fredericus Johannes Okhuysen
		<i>Arie Bosch, metselaar</i>

